

Justis- og
beredskapsdepartementet

Vedlegg 6

KONSEKVENsutREDNING:

Kulturmiljø

Vedlegg nr. 6 til reguleringsplan for Politiets nasjonale
beredskapssenter

Utarbeidet av: Asplan Viak AS

DOKUMENTINFORMASJON

Oppdragsgiver:	Justis- og beredskapsdepartementet
Rapporttittel:	Konsekvensutredning Kulturminner
Utgave/dato:	1/ 07.04.2017
Filnavn:	Konsekvensutredning Kulturminner.docx
Arkiv ID	
Oppdrag:	608702-01–Politiets nasjonale beredskapssenter
Oppdragsleder:	Petter Christensen
Avdeling:	Plan og urbanisme
Fag	Reguleringsplan
Skrevet av:	Åse Marit Rudlang Flesseberg
Kvalitetskontroll:	Kjell Arne Valvik
Asplan Viak AS	www.asplanviak.no

FORORD

Asplan Viak AS har vært engasjert av Justis- og beredskapsdepartementet for å utarbeide konsekvensutredning for kulturminner i forbindelse med utarbeidelse av statlig reguleringsplan for politiets nasjonale beredskapssenter på Taraldrud. Sammen med øvrige utredninger vil konsekvensutredningen danne grunnlag for å vurdere samlet konsekvens av tiltaket.

Petter Christensen har vært oppdragsleder for Asplan Viak AS. Åse Marit Rudlang Flesseberg har vært ansvarlig for konsekvensutredningen tema kulturminner.

Kongsberg, 07.04.2017

Petter Christensen

Oppdragsleder

Kjell Arne Valvik

Kvalitetssikrer

SAMMENDRAG

Området er rikt på kulturminner- i hovedsak spor etter jordbruksbosetning fra gården Taraldruds etablering en gang i tidlig middelalder og frem til i dag. Kulturminnene tegner et helhetlig bilde av jordbruket i eldre tid der hver lille jordlapp måtte nyttes for å unngå at jorda ble utarmet. Gamle veifar i form av hulveier som bandt gården sammen med andre gårder går gjennom området. Nyere tids kulturminner; tunet på Taraldrud med våningshus fra slutten av 1700-tallet, stabbur fra tidlig 1800-tall og driftsbygning fra midten av 1800-tallet utfyller den nyere delen av jordbrukshistorien. Det samme gjelder husmannsplassen Taraldrudhytta, selv om byggene her er dårligere bevart. Krigens kulturminner er også representert i området, ved en eldre jordkjeller der motstandsbevegelsen under krigen oppbevarte våpen og materiell mottatt ved flydropp.

De rikeste kulturhistoriske verdiene i planområdet ligger vest for E6. Her ligger også hovedvekt av byggetiltak. Med unntak av jordkjelleren vil det ikke bli bevart kulturminner innenfor planområdet vest for E6. Som avbøtende tiltak er det foreslått flytting av to bygg; våningshus og stabbur på Taraldrud, dokumentasjon før riving for driftsbygning på Taraldrud, samt at tuftene etter låven på Taraldrudhytta bevares for ettertiden.

Vest for E6 vil tiltak begrense seg til anlegg av vei frem til kontrollplass. Tiltaket vil føre til direkte inngrep i enden av hulveien. Øvrige kulturminner øst for E6 reguleres til bevaring.

INNHALDSFORTEGNELSE

1	Innledning.....	5
1.1	Avklaringer i etterkant av planprogram	6
1.2	Tiltaket	6
1.3	Definisjoner og avgrensing av tema kulturminner og kulturmiljø	6
2	Metode	8
2.1	Beskrivelse av plan- og influensområdet	8
2.2	Metode og datagrunnlag	9
3	Kulturhistorisk utvikling.....	14
4	Kulturmiljøer	20
4.1	Kulturmiljø 1 Taraldrud.....	21
4.2	Kulturmiljø 2 Krigsminne	24
4.3	Kulturmiljø 3 Taraldrudhytta.....	25
4.4	Kulturmiljø 4 Dyrkingsspor	26
4.5	Kulturmiljø 5 Veifar.....	26
4.6	Samlet verdivurdering	26
5	Omfang og konsekvensvurdering	29
5.1	KM1 Taraldrud	29
5.2	KM2 Krigsminne.....	29
5.3	KM3 Taraldrudhytta	29
5.4	KM4 Dyrkingsspor.....	30
5.5	KM5 Veifar	30
5.6	Oppsummering konsekvens	31
6	Avbøtende tiltak	32
7	Kilder	33

1 INNLEDNING

I forbindelse med utarbeidelse av statlig reguleringsplan for politiets nasjonale beredskapssenter på Taraldrud er det gjennomført en vurdering av konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø.

Utredningen skal iht. fastsatt planprogram bygges på Statens vegvesens Håndbok V712, konsekvensanalyser, som deler utredningen i følgende trinn:

1. Verdivurdering
2. Omfangsvurdering
3. Fastsettelse av konsekvens

Det ble gjennomført befarings på Taraldrud 29.november 2016.

I planprogrammet er det forutsatt at følgende problemstillinger knyttet til kulturminner og kulturmiljø skal utredes.

6.7 Kulturmiljø

AUTOMATISK FREDEDE KULTURMINNER

Dagens situasjon

Innenfor deler av planområdet ble det i 2009 og 2015 gjennomført registrering av automatisk fredete kulturminner, men det er kun for mindre deler av planområdet at undersøkelsesplikten er oppfylt. Innenfor planområdet ble det registrert et røysfelt (ID129572 i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden) med 23 rydningsrøys, samt en lokalitet (ID129745) med rydningsrøys. I nærområdet ble det i tillegg registrert et røysfelt med 25 rydningsrøys (ID129573), samt hulveier (ID129574 og ID 76286). Det er gjort enkelte løsfunn fra steinalderen, i tillegg til et fangstanlegg fra 16-1700 tallet samt flere rydningsrøysfelt.

I 2013 foretok Kulturhistorisk Museum/UiO en utgravning av en boplass (ID171112- Elgsrud) fra den eldste delen av steinalderen på Oslo-siden av Taraldrudåsen. Deler av planområdet ligger på tilsvarende høyder over havet og har lignende topografi, noe som sannsynliggjør at det er potensial for slike funn.

Utredningsbehov

Topografiske forhold tilsier at det er potensial for å gjøre funn av fornminner uten synlig markering i planområdet. Fylkesrådmannen krever derfor at det gjennomføres en arkeologisk registrering. Kravet er hjemlet i kulturminneloven § 9. Kulturminnenes fredningsstatus må avklares som del av planarbeidet. I dyrket mark vil registreringen bli gjennomført ved maskinell sjaktning. Utmarksarealer vil bli undersøkt ved overflateregistrering og prøvestikking. Primært er det potensiale for funn av kulturminner knyttet til steinalder og i enkelte områder også til bruk av utmarksressurser samt mindre områder der det kan være spor etter eldre jordbruksvirksomhet.

Arbeidet vil bli dokumentert i et temanotat med beskrivelse, vurdering av konsekvenser og forslag til avbøtende tiltak, inkl. temakart.

Behov for å dispensere fra eventuelle fredningsvedtak avklares i egen prosess.

NYERE TIDS KULTURMINNER

Dagens situasjon

Av den eksisterende gårdsbebyggelsen på Taraldrud er et våningshus, et stabbur og deler av en driftsbygning registrert som kulturminner i SEFRAK (Landsdekkende register over eldre bygninger og andre kulturminner som omfatter bygninger bygget før 1900). Våningshuset er i SEFRAK gitt datering til 1500-tallet.

Utredningsbehov

Planområdet skal befares og eksisterende bebyggelse som kan ha kulturhistorisk verdi skal beskrives. Det skal gis en beskrivelse av hvordan tiltakene i planen påvirker kulturminneverdiene og gjøres rede for eventuelle tilpasninger i planen, samt behov for avbøtende tiltak. Behov for dispensasjon avklares underveis i prosessen. Det vil være behov for dialog med kulturminnemyndighet i prosessen.

1.1 Avklaringer i etterkant av planprogram

Etter at planprogrammet ble sendt ut på høring, ble det gjennomført dendrokronologisk datering av Våningshuset på Taraldrud gård. Dateringen (1787) avklarer at det ikke er aktuelt med en fredning etter kulturminnelovens § 4, 3. ledd. Rapport fra dateringen ligger vedlagt.

1.2 Tiltaket

Regjeringen har besluttet at det skal etableres et beredskapssenter i nærheten av Oslo for de nasjonale beredskapsressursene. Politiets helikoptertjeneste, Beredskapstroppen, Bombegruppen og Krise- og gisselhandlerstjenesten er i dag spredt på tre ulike lokaliteter i Oslo-området. Alle enhetene har nasjonale oppgaver, i tillegg til daglig operative tjenester innenfor Oslo politidistrikt. Et felles beredskapssenter for disse enhetene vil gi flere synergieffekter i form av bedre ressursutnytting, raskere utrykningstid, muligheter for samtrening, felles administrative funksjoner og en positiv faglig utvikling.

Planprogrammet framhever følgende aktiviteter innenfor planområdet:

- Kontor- og arbeidsarealer for hver av de fire beredskapstjenestene på senteret
- Administrasjon
- Innkvartering
- Treningshus
- Varemottak og portvakt
- Parkeringshus
- Landingsplass for helikopter
- Hangar
- Innendørs skyteanlegg

Utendørsområder; skytebane og feltmessig trening. Byggetiltaket vil i hovedsak ligge vest for E6, mens skogen øst for E6 vil bli bevart.

1.3 Definisjoner og avgrensning av tema kulturminner og kulturmiljø

Kulturminneloven definerer **kulturminner** som alle spor etter menneskelig aktivitet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Dette kan være boplasser, graver, dyrkingslag, fangstanlegg, jernvinneanlegg, kirker og kultsteder, samt rester av middelalderbyer.

Med **kulturmiljø** menes områder hvor et eller flere kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng. En samlet vurdering av et områdes kulturhistorie, kulturminner og tidsdybde vil danne grunnlag for avgrensning av kulturmiljø. Begrepet kulturmiljø favner den sammenhengen de inngår i. Denne sammenhengen er viktig for deres verdi som kulturminner. Det er en nær sammenheng mellom kulturmiljø og landskapstype.

Forvaltningen skiller mellom automatisk fredete kulturminner (også kalt fornminner) og etterreformatoriske kulturminner (også kalt nyere tids kulturminner). Fornminner er kulturminner eldre enn 1537 (reformasjonen), med unntak av stående bygninger og mynter (1650), og samiske kulturminner og kulturminner i sjø og vann (eldre enn 100 år). Automatisk

fredning gjelder selve kulturminnet og en sikringssone på minst fem meter omkring det, inntil rette forvaltningsmyndighet har bestemt noe annet. Etterreformatoriske kulturminner, fra tiden etter 1537, kan fredes etter vedtak (kulturminneloven).

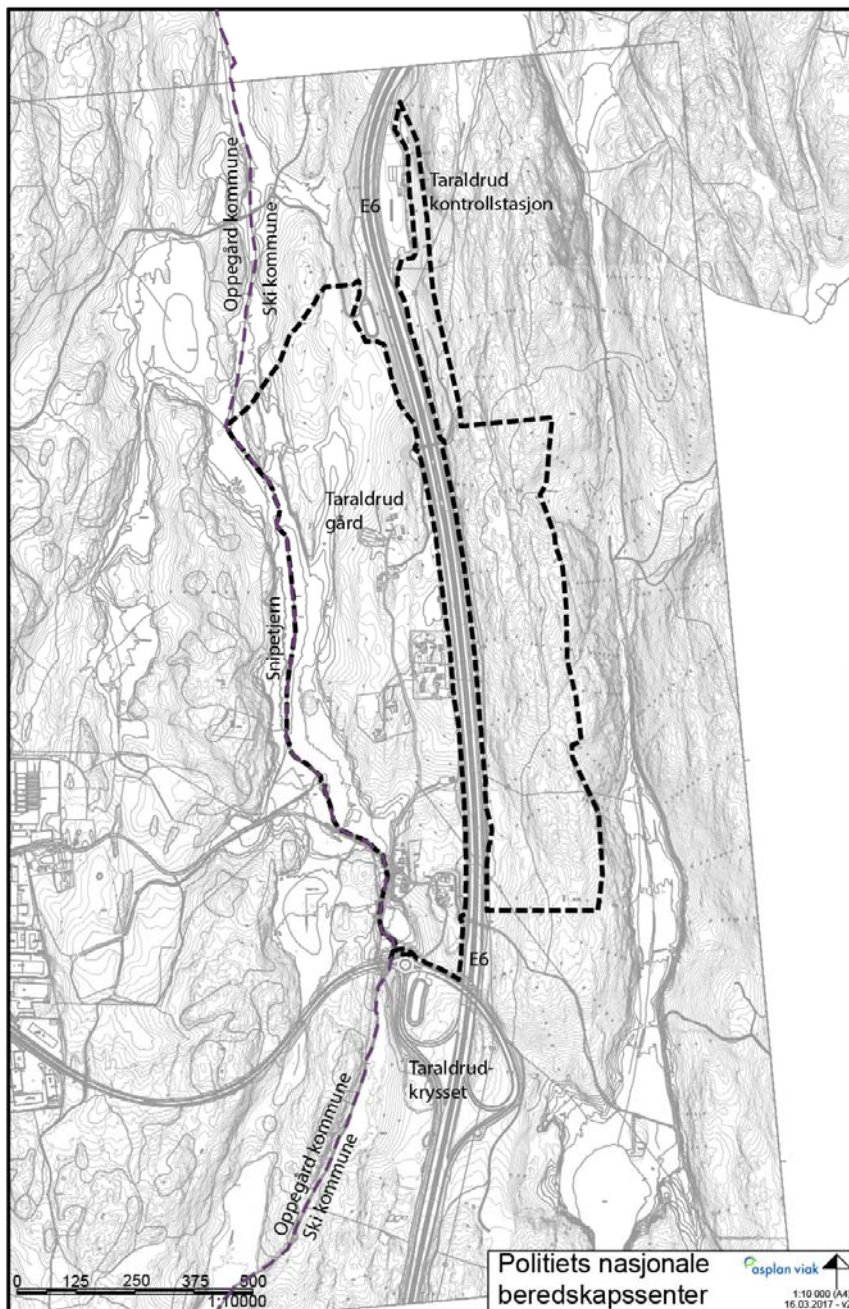
Det er Akershus fylkeskommune som er rette forvaltningsmyndighet i forhold til kulturminner (automatisk fredete/ etterreformatoriske) og kulturmiljø for det aktuelle planområdet. I dispensasjonssaker som gjelder kulturminneloven er Riksantikvaren rette myndighet.

At et kulturminne er fredet betyr at det er underlagt kulturminneloven. Det finnes ulike paragrafer i loven til bruk for ulike typer kulturminner og kulturmiljøer. Fredning vedtas av staten ved Riksantikvaren og gir kulturminnet et sterkt vern. Ved nyere fredningsvedtak vil det foreligge detaljerte fredningsbestemmelser. I Oslo gjelder også Byantikvarens Gule liste som er en oversikt over registrerte, verneverdige og prioriterte kulturminner og kulturmiljø. Regulering til hensynssone er kommunens fremste mulighet til å beskytte verneverdige kulturminner og kulturmiljøer. Regulering til «hensynssone» skjer i henhold til plan- og bygningsloven.

2 METODE

2.1 Beskrivelse av plan- og influensområdet

Planområdet, Taraldrud, ligger nordvest i Ski kommune og grenser til Oppegård kommune i vest. Kommunegrensen mot Oslo ligger ca. 700 meter mot nord. Hele planområdet ligger innenfor markagrensen og er avsatt til LNF-område. Planområdet omfatter to delområder lokalisert på hver sin side av E6. Samlet areal er ca. 720 daa, hvor området vest for E6, Taraldrud gård, er ca. 385 daa og området øst for E6, Taraldrudåsen, er ca. 335 daa. Se Figur 2-1.

Figur 2-1. Kart som viser avsatt planområde markert med svart stiplet linje. Skraverte felt viser utvidelser av planområdet, varslet etter at planprogrammet var ute til offentlig ettersyn.

Influensområdet innebefatter i dette tilfellet i hovedsak planområdet, men med utvidelser der berørte kulturminner har utstrekning ut over planens avgrensning.

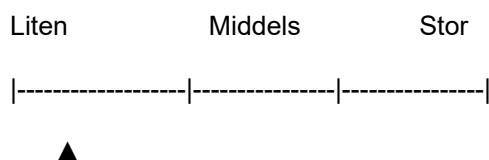
2.2 Metode og datagrunnlag

Konsekvensutredningen er gjennomført i henhold til planprogrammet, som ble fastsatt 07.03.2017. Metodisk bygger konsekvensutredningen på Statens vegvesens håndbok V712, Konsekvensutredninger.

Retningslinjer i Riksantikvarens veileder (rapport nr. 31-2003) «Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar» har vært veiledende i de fagvurderingene som er gjort.

2.2.1 Kriterier for verdi

Det første steget i konsekvensutredningen er å beskrive og vurdere områdets karaktertrekk og verdi for temaet. Verdien for det enkelte delområdet blir fastsatt på en flytende skala fra liten til stor verdi.

Håndbok V712 sine kriterier for vurdering av et enkeltområdes verdi er gjengitt i figuren under.

	Liten verdi	Middels verdi	Stor verdi
Forminner/ samiske kulturminner (automatisk fredet)	Vanlig forekommende enkeltobjekter ute av opprinnelig kontekst	Representativ for epoken/ funksjonen og inngår i en kontekst Steder det knytter seg tro/ tradisjon til	Sjeldent eller spesielt godt eksempel på epoken/funksjonen og inngår i en viktig kontekst Steder av regional eller nasjonal betydning som det er knyttet tro/tradisjon til
Kulturmiljøer knyttet til primærnæringsene (gårdsmiljøer/ fiskebruk/ småbruk og lignende)	Miljøet inngår i en lokal sammenheng men ligger ikke i opprinnelig kontekst Bygningsmiljøet er vanlig forekommende eller inneholder bygninger som bryter med tunformen Inneholder bygninger av begrenset kulturhistorisk/ arkitektonisk betydning	Miljøet er viktig i en regional sammenheng Enhetlig bygningsmiljø som er representativt for regionen, men ikke lenger vanlig og hvor tunformen er bevart. Inneholder bygninger med kulturhistorisk/arkitektonisk betydning	Miljøet er viktig i nasjonal sammenheng Bygningsmiljø som er sjeldent eller særlig godt eksempel på epoken/ funksjonen og hvor tunformen er bevart Inneholder bygninger med stor kulturhistorisk/ arkitektonisk betydning
Kulturlandskap	Kulturlandskap med få kulturhistoriske spor	Kulturlandskap som inneholder flere kulturhistoriske spor som ligger i en kontekst	Sjeldent/ godt bevart kulturlandskap av nasjonal betydning
Kulturmiljøer i tettbygde områder (bymiljøer, tettsteder etc.)	Miljøet er vanlig forekommende eller er fragmentert Inneholder bygninger som har begrenset kulturhistorisk betydning	Enhetlig miljø som er representativ for epoken, men ikke lenger vanlig Inneholder bygninger med arkitektoniske kvaliteter og/ eller kulturhistorisk betydning	Enhetlig miljø som er sjeldent eller særlig godt eksempel på epoken. Inneholder bygninger med spesielt store arkitektoniske kvaliteter og/eller av svært stor kulturhistorisk betydning
Tekniske og Industrielle kulturmiljøer	Miljøet er vanlig forekommende og ligger ute av kontekst Inneholder konstruksjoner uten spesielle arkitektoniske kvaliteter	Miljøet er representativt for epoken og ligger i opprinnelig kontekst Inneholder konstruksjoner med arkitektoniske kvaliteter	Miljøet er sjeldent og et spesielt godt eksempel på epoken og inngår i en viktig kontekst Inneholder konstruksjoner med spesielt store arkitektoniske kvaliteter
Andre kulturmiljøer (enkelbygninger, kirker, parker og lignende)	Miljøet er vanlig forekommende og/ eller fragmentert Bygninger uten spesielle kvaliteter	Miljø som er representativt for epoken, men ikke lenger vanlig Inneholder bygninger/objekter med arkitektoniske/kunstneriske kvaliteter	Miljø som er sjeldent og/ eller et særlig godt eksempel på epoken. Bygninger/objekter med svært høy arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet

Figur 2-2. Kriterier for verdisetting av kulturminner og kulturmiljø basert på Statens vegvesens håndbok V712.

Kulturminneloven gir en bred definisjon av hva som er kulturminner og kulturmiljø. Dette betyr at ikke alle kulturminner eller kulturmiljø kan eller skal vernes. I forvaltningen av kulturminner blir det lagt vekt på at mangfoldet av kulturmiljø og kulturminner skal tas vare på, og at et representativt utvalg skal prioriteres for vern. Det skal legges vekt på kulturhistoriske sammenhenger fremfor enkeltobjekt.

Grunnlaget for å verne kulturminner og kulturmiljø er at de har verdi som kilde til *kunnskap*, som grunnlag for *opplevelse* og som *ressurs for bruk*.

Kilde til kunnskap: Ved vurdering av et kulturminnes kunnskapsverdi skal representativitet, sammenheng/ miljø, autenticitet og fysisk tilstand vurderes.

Grunnlag for opplevelse: Menneskene opplever kulturminner og kulturmiljø på hver sin måte. Opplevelsene henger blant annet sammen med kunnskap, holdninger, tilknytning til stedet og hvilke sosiale eller etniske gruppe en hører til. Kulturminnene er med på å vise kontinuitet og endring i det fysiske miljøet og gir stedet karakter.

Bruksressurs: Mange kulturminner og kulturmiljø er i daglig bruk, og har slik sett verdi som bruksressurs i seg selv. I sammenheng med friluftsliv og turisme inngår kulturminnene som en del av opplevelsene, og kan dermed også ha en pedagogisk verdi. Kulturminnene er med andre ord en indirekte ressurs som gir grunnlag for næringsutvikling.

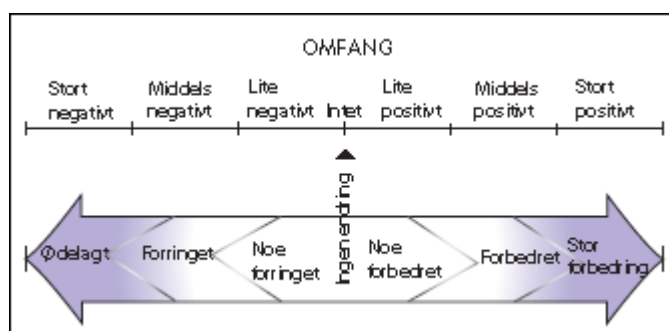
De ulike kriteriene tilknyttet vurderingen av kunnskaps- og opplevelsesverdier kan ofte overlape hverandre. Hvilke kriterium som det blir lagt mest vekt på, er derfor avhengig av de aktuelle kulturminnene eller kulturmiljøene. Kunnskapsverdiene blir tyngre vektlagt ved vurderinger av nasjonale interesser.

Verdivurderingen er holdt på et generelt nivå. I denne sammenheng kan lokal/regional verdi være vel så viktig for det lokalsamfunnet de er en del av som at de har nasjonal verdi. Fornminner er automatisk fredet etter kulturminneloven, og har sammen med vedtaksfredete kulturminner per definisjon stor verdi. Kulturminner med nasjonal verdi er sjeldnere, mens det er de mange lokale og regionale kulturminnene som utgjør det lokale og regionale særpreget, og som i de fleste tilfeller er bærere av historie og tradisjon som er viktige for lokalsamfunnene.

2.2.2 Kriterier for omfang (påvirkning)

Omfangsvurderingene angis på en glidende skala fra stort negativt til stort positivt omfang. Vurderingen skal vises på en figur der omfanget markeres med en pil på en linjal, se Figur 2-3. Det kan være behov for å nyansere omfangsvurderingene ytterligere. Dette kan gjøres ved at pilen flyttes til høyre eller venstre innen en kategori. Linjalen er sammenfallende med y-aksen i konsekvensvifta i Figur 2-4.

Figur 2-2 angir de ulike kategoriene som omfangsvurderingen kan deles inn i. Ved en positiv vurdering skal det tas stilling til om tiltaket fører til noe forbedring, forbedring eller stor forbedring for et delområde. Ved en negativ vurdering skal det tas stilling til om tiltaket vil føre til noe forringelse, forringelse eller ødeleggelse for et delområde.

Figur 2-3. Skala for vurdering av omfang. Skalaen er glidende og pila skal flyttes oppover eller nedover for å nyansere omfangsvurderingen. Pila illustrerer graden av påvirkning på delområdet.

Del to består i å vurdere omfang. Omfangsvurderinger er et uttrykk for hvor store negative eller positive endringer det aktuelle tiltaket vil medføre for det enkelte delområde. Omfang

vurderes for de samme områder som er verdivurdert, og vurderes i forhold til dagens situasjon (0-alternativ).

I vurderingene av omfang og konsekvens ligger også en vurdering av hvor sårbare kulturminnene er. Sårbarhet er et mål på kulturminnenes og kulturmiljøenes evne til å holde på grunnleggende og verdifulle egenskaper mot ulike typer påvirkning. Påvirkninger kan være direkte eller indirekte, reversible eller irreversible, og kan skyldes flere forhold, for eksempel fysiske tiltak, klimatiske forhold for forurensing, ødeleggelse forårsaket av bevisste og ubevisste handlinger hos folk.

2.2.3 Kriterier for konsekvens

Med utgangspunkt i verdi og omfang fastsettes konsekvensen for det enkelte delområdet ved hjelp av konsekvensvifta i Statens vegvesens håndbok V712 (se under). Konsekvensen angis på en skala fra svært negativ til svært positiv konsekvens.

Med utgangspunkt i fastsatt konsekvens for de enkelte delområdene fastsettes en samlet konsekvens av tiltaket.

Verdi Ingen verdi	Omfang			
	Liten	Middels	Stor	
Stort positivt				Meget stor positiv konsekvens (++++)
				Stor positiv konsekvens (++++)
Middels positivt				Middels positiv konsekvens (++)
				Liten positiv konsekvens (+)
Lite positivt				Ubetydelig (0)
Lite negativt				Liten negativ konsekvens (-)
				Middels negativ konsekvens (- -)
Middels negativt				Stor negativ konsekvens (- - -)
				Meget stor negativ konsekvens (- - - -)
Stort negativt				

Figur 2-4: Konsekvensvifta (Statens vegvesens håndbok V712)

Meget stor positiv konsekvens	++++	Ingen / liten negativ konsekvens	0 / -
Stor / meget stor positiv konsekvens	+++ / +++++	Liten negativ konsekvens	-
Stor positiv konsekvens	+++	Liten / middels negativ konsekvens	- / --
Middels / stor positiv konsekvens	++ / +++++	Middels negativ konsekvens	--
Middels positiv konsekvens	++	Middels / stor negativ konsekvens	-- / ---

Liten / middels positiv konsekvens	+ / ++	Stor negativ konsekvens	---
Liten positiv konsekvens	+	Stor / meget stor negativ konsekvens	---/-----
Ingen / liten positiv konsekvens	0 / +	Meget stor negativ konsekvens	-----
Ubetydelig konsekvens	0	Ikke relevant / det kartlagte området blir ikke berørt	

Figur 2-5: Karakteristikk og fargekoder for konsekvens.

2.2.4 Influensområde

Influensområder er områder der en venter at kulturminner og kulturhistoriske verdier kan bli påvirket av tiltakene. Influensområdet utgjør det området som vil bli berørt av tiltaket utenfor planområdet. Med berørt menes her direkte inngrep i kulturminner og/eller visuell påvirkning/ endring som i vesentlig grad påvirker forståelsen og opplevelsen av kulturminner, tiltakets lokalisering og utforming, visuelle sammenhenger, vegetasjon og landskap. For å kunne se helheten i den kulturhistoriske utviklingen og i bevarte kulturmiljø i en større sammenheng er disse områdene omtalt. I denne utredningen omfatter influensområdet også arealer som kan bli påvirket av endringer i støybildet.

2.2.5 Datagrunnlag

Som grunnlag for utredningen er det hentet inn dokumentasjon av kulturminner og kulturmiljø. Dokumentasjonen er basert på tilgjengelige kilder og litteratur. Det har vært kontakt med både kulturminneforvaltningen i Akershus fylkeskommune og Ski kommune. Planområdet er befart med hensyn på verdivurdering av kulturminner og avgrensning av kulturmiljø.

Plan- og influensområde er delt inn i til sammen 5 kulturmiljø presentert i kapittel 4. Kriterier for utvelgelse av kulturmiljøene følger Riksantikvarens anbefalinger om at kulturminner har størst verdi i en større helhet. Inndelingen av kulturmiljøene synliggjør at kulturminner som enkeltobjekt inngår i større kulturhistoriske strukturer som må sees i sammenheng, og som står i en nær relasjon til kulturlandskapet de er en del av. Gjenkjenning og avgrensning av kulturminner er basert på en faglig begrunnet vurdering og tolkning av landskap og kulturhistoriske spor.

Kulturmiljøene er vist på vedlagte temakart for kulturminner og kulturmiljø. Alle kulturminner som er opplistet og beskrevet i denne temarapporten er også vist på temakartet med samme kode. Omfanget av kartfestede og beskrevne kulturminner og kulturmiljøer er vurdert ut fra det som anses som planområdets influensområde.

2.2.6 Usikkerhet

Eventuelle usikkerheter ved utredningen, knyttet til f.eks. datagrunnlag og metodikk vil være:

- Det kan komme frem nye funn av fornminner i forbindelse med gjennomføring av tiltak og oppføring av nye konstruksjoner.
- Usikkerhet rundt uferdig tiltaks- og anleggsbeskrivelse.
- Kulturminnelovens § 9 registreringer er ikke ferdigstilt. Det vil kunne bli påvist nye funnlokaliteter innenfor plan- og influensområdet.
- Usikkerheter i registreringene

- Usikkerhet i verdi-, omfangs- og konsekvensvurderingene

3 KULTURHISTORISK UTVIKLING

Eldre steinalder (11 000-4000 f.Kr.)

Den siste store innlandsisen trakk seg tilbake fra Oslo-området rundt 8000 f.Kr. Menneskene fulgte isen da den trakk seg tilbake, og levde av jakt og fiske. Den eldste kjente boplassen i Ski er rundt 11.000 år gammel, og ble oppdaget på gården Stunner i 1928.

Yngre steinalder (ca 4000-1800 år f.Kr.) og bronsealder (ca 1800-500 f.Kr.)

Perioden yngre steinalder og bronsealder var en brytningstid mellom fangst og jordbruk. De tidligste bøndene drev vekselbruk, og med jordbruket ble menneskene mer bofaste. Bergkunstlokaliteter, skålgroper, hulveier og gjenstandsfunn er vanlige kulturminner fra denne perioden. Skålgropene er vanligvis knyttet til bronsealderen, men det er mye som tyder på at de har vært i bruk over flere tusen år fra yngre steinalder til langt ut i jernalderen.

Hulveiene er de første veiene som ble dannet. De knyttes til bronsealderen da bønder ble bofaste. Spor etter disse eldste veiene vises som forsenkninger i terreng med løse masser, såkalte hulveier, skapt av ferdselen mellom grendelagene.

Om lag 400 meter fra planområdet ligger det rester etter steinalderboplasser. På Oslo-siden av Taraldrudåsen foretok Kulturhistorisk Museum/UiO i 2013 en utgraving av en boplass (ID171112- Elgsrud) fra den eldste delen av steinalderen.

Jernalder (500 f.Kr.-1000 e.Kr.)

Rundt år 500 f.Kr. ble jernet tatt i bruk som bruksmetall, og perioden fra 500 f.Kr. til ca 1000 e.Kr. blir kalt jernalderen. Gjennom romerne fikk nordmenn tilgang til de tekniske fremskrittene, og med jernvinnen ble det nye metallet allment tilgjengelig i Norge på 200- og 300-tallet e.Kr. I denne tiden var det gode vilkår for å drive med jernfremstilling. Der sumpmark og myrer hadde bredt seg etter klimaskiftet, var det myrmalm å finne.

I jernalderen oppsto en nær sammenheng mellom fast gårdsbosetning og gravhauger. De gårdene som har flest gravhauger er blant de eldste. Mange ble gravlagt nær husene. Gravhauger i utmarka eller langt borte fra tunene på gården, vitner om forsvunne gårder eller gårder som har blitt lagt under andre. Slike gravhauger og gravrøyser, med unntak av årsrøyser, hører alle til århundrene etter Kristi fødsel. De gikk av bruk omkring år 1000 e.Kr. da kristendommen begynte å få alminnelig utbredelse. Gravene inneholder både brente og ubrente begravelser, og er av varierende størrelse.

Vegene ble i perioden lagt langs ryggene i terrenget, og gikk gjennom mange av gårdene som lå her. På de samme stedene ble også gravminnene lagt, nær gårdene og nær ferdselen.

I merovingertiden (ca 600-800 e.Kr.) foregikk det en kraftig utvidelse av de faste bosetningsområdene og en fortetting av bosettingen. Bedre verktøy tilsa mer effektiv drift, og nye gårder kunne tas opp der det før hadde vært slåtteland, enger, beiteskog og lauvfellingsfelter. Det var særlig barn fra hovedbruket som bygde nye tun på steder som var underlagt hovedbruket.

Vikingtiden (ca 800-1000 e.Kr.) er preget av nyskapinger og omveltninger innenfor samfunnslivet. Folketallet økte og ga både støtet til nyridding av gårder og en utstrakt

oppdeling av de eldre ættegårdene. Bakgrunnen for utviklingen var en voksende velstand innenfor det norske bondesamfunnet. Bedre og tørrere værslag var en viktig årsak til denne velstanden.

Like utenfor planområdet ligger det tre fangstgroper fra jernalderen.

Middelalder (1000-1537 e.Kr.)

Det antas at åsområdene nord i Ski i tidlig middelalder var allmenning og brukt til beite for gårdene i sør-Ski. Beskrivelse av kulturhistorisk utvikling for Taraldrud startes derfor ved overgang til middelalder.

Innføringen av kristendommen markerte en ny tidsepoke i Norge. Kristningen skjedde i løpet av slutten av 900-tallet og inn på 1000-tallet.

Folketallsveksten i vikingtiden fortsatte inn i kristen tid med rydding av mange nye gårder. Veksten framskyndet ekspansjonen i gårdsbosetningen helt fra eldre jernalder og frem til høymiddelalderen hvor en omfattende nyrydding pågikk frem til jordbrukskrisen på midten av 1300-tallet. Den store nyryddingen i middelalderen representeres ved de ulike gårdsnavn som ender på *rud*.

Ved utgangen av høymiddelalderen var det ryddet minst 19 gårder innenfor allmenningen nord i Ski. Taraldrud er en av disse.

Frem til Svartedauden i 1349/50 var det en jevn befolkningsvekst og ekspansjon av gårdene. Etter svartedauden skal Taraldrud en periode ha vært ødegård.

Skogsdriften og tømmerhandelen i Follo-traktene må ha vært fast ordnet og relativt godt organisert allerede på 1300-tallet. Det finnes en rekke brev fra Østlandet i denne perioden som nevner rettssaker om skog og skogstykker og forskjellige gårders hogstrett. Disse brevene bærer tydelig vitnesbyrd om at skogen i bygdene langs Oslofjorden hadde fått stor verdi som følge av at trelast var blitt alminnelig handelsvare¹.

Nyere tid (1537 e.Kr. - i dag)

1500-1700

Det tok flere hundre år før folketallet var oppe på samme nivå som før pesten, men etter hvert som befolkningen igjen økte ble det press på eksisterende gårder. En del av ødegårdene ble tatt opp igjen, i tillegg til at nye gårder ble ryddet og etablering av husmannsplasser gav livsgrunnlag for en stadig økende befolkning. Når gårdsdriften på Taraldrud tas opp igjen etter Svartedauden er ikke kjent.

På slutten av 1500-tallet ble det på nytt økonomisk oppsving rundt Oslofjorden basert på omfattende eksport av trelast. Det var borgerstanden i byene som først og fremst profiterte på denne handelen. De hadde sagbruksrettighetene og handelsrettighetene og kjøpte opp eiendommer i distriktene. De bodde for det meste i byen og lot bøndene drive gårdene som leilendinger.

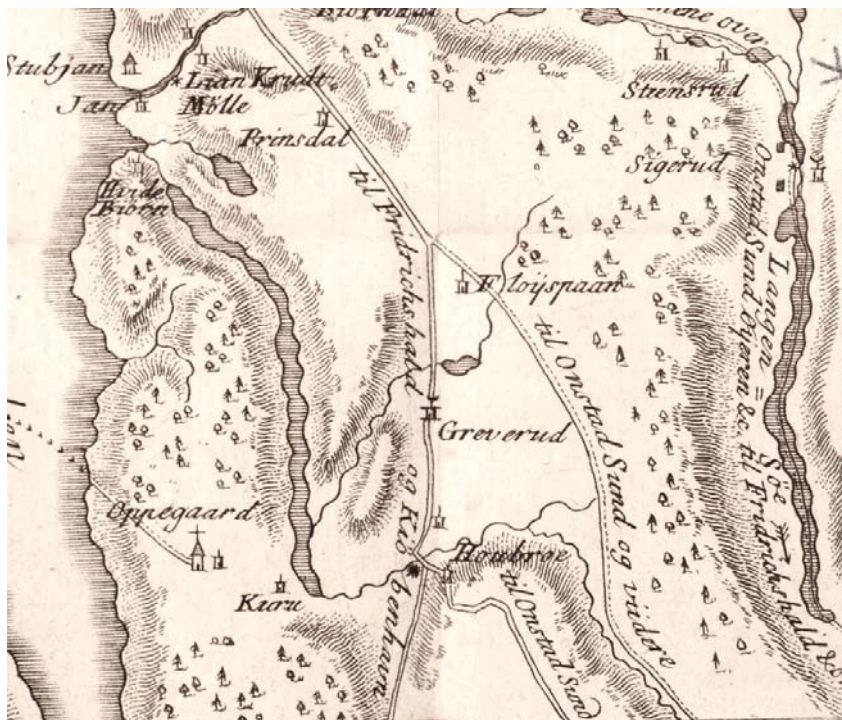
¹ Akershus fylkeskommune. Rapport om Kulturlandskapet i Follo.

Taraldrud var frem til 1668 kirkegods under Halvardskirken i Oslo, men ble da solgt til assessor Anders Toller. Gården var siden proprietærgods, eid av forskjellige Oslo-familier og drevet av leilendinger.

Før 1600 var alle veier i Norge rideveier eller slep. De var ofte bratte, men gikk som oftest på tørr grunn høyt i terrenget. Mange veier hadde alternative traseer vinterstid hvor man kunne ferdes over vann, myrer, åker og eng. I perioden mellom Svartedauden og fram til oppgangstidene på 1600-tallet ble det ikke etablert nye veier. Man kan derfor anta at veier fra rundt 1650 også var veifar i middelalderen eller tidligere. De eldste veiene med datidens linjeføring og terrengetilpasning ble ofte utviklet videre og formet av nye brukskrav. Dagens veier ligger følgelig ofte i gamle veifar. Det var først på 1600-tallet at det ble behov for å kunne ta seg fram med hest og kjerre og de første kjøreveiene ble anlagt mellom kirkestedene. I 1636 bestemte kong Christian IV at hovedveiene skulle bli kjørbare, og satte i gang en storstilt veitbygging, bl.a. den Fredrikshaldske kongeveg mellom Christiania og Fredrikshald (Halden). Næringsvegernes oppblomstring og militærvesenets utvikling på 1600-tallet ga oppsving til bedre veier.

Bygdesamfunnet bestod av en rekke småsamfunn der gårdsbruket utgjorde kjernen. Tidlig på 1700-tallet var jordbruket ennå ganske primitivt. I 1723 anføres det om Taraldrud i matrikkel at jorden er frostlendt og svak og at det er skog til «husfornødent» og noe lastebruk.

Taraldrudhytta, husmannsplassen under Taraldrud er kjent i skriftlige kilder tilbake til 1791.

Figur 3-1: Utsnitt av I.N. Wilses kart over Christiania 1790. I kartet skiller det mellom sommervei og vintervei.
Kilde: Statens kartverk

1800-1900

I første halvdel av 1800-tallet gjennomgikk jordbruket store endringer. Gårdelingen hadde mange steder ført til at jorda til gården var delt i mange små teiger innimellom andre gårders mange små teiger. Intensjonen var en rettferdig fordeling av god og dårlig jord, men resultatet ble en komplisert og lite rasjonell bruk av jorda. I 1821 og 1857 kom lover som

regulerte opphevelsen av de gamle eiendomsforholdene og ledet til utskifting, der hensikten var å samle jordteigene i mer rasjonelle drivbare areal. Nye redskaper og gjødsling økte produktiviteten.

Figur 3-2 Utsnitt fra kvadratmilkart (nr. 63) 1802, Statens Kartverk

I 1832 ble Taralrud solgt til familien Ingier og gikk inn i Ingiers enorme eiendomsportefølje. Gården ble fortsatt bygslet bort, mens eierne er regionens største eiendomsbesitter.

Fra omkring 1850 ble bondesamfunnet avløst av et «nytt samfunn» skapt av nytt næringsliv, mekanisering og utvandring. På 1800-tallet var det en kraftig befolkningstilvekst i Norge. Trange kår i bygdene medførte at mange unge mennesker reiste fra bygdene til nye muligheter i byene, eller til Amerika. Totalt reiste over en halv million nordmenn til Amerika. Mangel på billig arbeidskraft i jordbruket var med på å tvinge frem et salgsjordbruk med hovedvekt på melkeproduksjon. I Oslos omegn var det et betydelig landbruk som forsynte den ekspanderende byen med råvarer.

1900-tallet

I jordbruket gjør maskinene sine inntog. Jordene blir større, men samtidig som tungbrukt areal gikk ut av drift. Dette er en trend som pågår fortsatt i dag.

På Taralrud er det i folketellingen fra 1900 ett gårds- og bruksnummer, men to tun med bolighus på gården. Disse omtales som Taralrud nordre og Taralrud søndre. I kart fra 1886 er det kun en driftsbygning på gården, mens det i foto fra 1930 er fremgår at det er to fulle tun.

Under krigen ble våpen fra flydropp til motstandsbevegelsen fraktet til Taralrud og lagret i en jordkjeller like utenfor tunet.

Figur 3-3 Utsnitt av kart 1886 (Rektangelenhet 15C-5). Her er det fortsatt bare ett bruk. Bygningene nord i tunet har beliggenhet som tunet på Taraldrud nordre. Kilde: Statens kartverk

Farfaren til dagens eier forpaktet gårdene Søndre og Nordre Taraldrud fra 1926 – 1947 og kjøpte gårdene fra familien Ingier i 1947. Tunet med unntak av stabburet på Taraldrud nordre ble revet til fordel for ny bolig og driftsbygning, mens de eldste bygningene tilknyttet Taraldrud søndre ble stående tilnærmet urørt.

Figur 3-4 Taraldrud nordre 1930. Driftsbygning og våningshus på bildet er revet, stabburet står fortsatt. Foto: Skarpmoen atelier/ Akershusbasen. Kilde: Digitalmuseum.no

Figur 3-5 Taraldrud Søndre 1930. Foto: Skarpmoen atelier/ Akershusbasen. Kilde: Digitalmuseum.no

Husmannsplassen Taraldrudhytta ble også løst ut i 1947.

Figur 3-6 Taraldrudhytta 1930. Av bygningene på bildet står kun driftsbygningen igjen i dag. Foto: Skarpmoen atelier/ Akershusbasen. Kilde: Digitalmuseum.no

4 KULTURMILJØER

4.1 Kulturmiljø 1 Taraldrud

Kulturmiljøet ligger i hovedsak vest for E6 gjennom hele planområdet og består av kulturminner som vitner om lang tids jordbruksbosetning i området.

Beskrivelse

De eldste kulturminnene i miljøet er datert til 1025-1190 AD. Dette er en koksteinsrøys (ID 224561-1) og indikerer sterkt at det på gården har vært bosetning tilbake til tidlig middelalder. Dateringen sammenfaller også med den store nyrydningen som skjedde i tidlig middelalder og at navnet Taraldrud peker på en rydningsgård.

Jorda på gården Taraldrud er i dag i drift, men på åkerholmene mellom dagens dyrkede mark og i skogsarealene rundt gården er det funnet et stort antall rydningsrøyser fra førreformatorisk tid og ødeåkre fra middelalder og tidlig nyere tid. Kulturminnene bærer vitne om gårdens utstrekning i eldre tid og det ekstensive jordbruket som den gang var vanlig, der jordstykkene fikk ligge brakk eller ble benyttet til beite noen år mellom hver gang de ble benyttet til dyrking av korn. De mange rydningsrøysene viser den enorme innsatsen som ble lagt ned i å skaffe nok mat til folk og fe.

Figur 4-1 Ødeåkre, rydningsrøyser og felt med kokstein funnet i åkerholme under § 9 undersøkelse.

De historiske bygningene i dagens gårdstun på Taraldrud, er tradisjonelt plassert på en forhøyning i det lokale landskapet der det er grunnlent mark med fjell i dagen. I tunet ligger tre SEFRAK-bygninger. Dette er våningshus (1787), stabbur (1806) og driftsbygning (1800-

tall). Ved gården ligger også rester etter en gammel jordkjeller. Denne er skilt ut som eget kulturmiljø på grunn av dens egenskap og verdi som krigsminne.

Figur 4-2 Våningshuset sett fra vest

Figur 4-3 Fasade mot nord

Våningshuset er oppført i tømmer i to etasjer med utvendig svalgang og trapp til andre etasje. Hvert av rommene har direkte inngang fra svalgangen. Dette er en alderdommelig bygningstype med røtter og tradisjon tilbake til renessansen. Våningshuset er i SEFRAK datert til 1500-tallet, men både dimensjoner på laft, lafteteknikk og takkonstruksjon tyder på lavere alder. Bygningen er derfor dendrokronologisk datert av NIKU i forbindelse med reguleringsplan for å med sikkerhet kunne fastsette alder. Rapporten fra dateringen er distribuert Akershus fylkeskommune og Riksantikvaren som del av prosessen og ligger tilgjengelig på NIKUs hjemmesider. Tømmeret i første etasje og deler av andre etasje er vinterhugget 1786-1787. Deler av tømmeret i andre etasje er datert til 1808-1809. Begrunnelsen for to forskjellige dateringer på tømmeret ligger antagelig i at bygget har hatt en større skade på ett eller annet tidspunkt.

Våningshuset er relativt lite endret siden byggeår. Fasaden er kledd utvendig på tre sider og har nye vinduer, men svalgangen er bare delvis kledd inn og det fremstår tydelig som et bygg med betydelig alder.

I tunet ligger også et stabbur der byggeåret 1806 er risset inn i tømmeret over døra. Stabburet fremstår lite endret og ligger på sin opprinnelige plass i tunet.

Figur 4-4 Stabbur

Figur 4-5 Byggeår 1806 er risset inn over døra

Driftsbygningen er består av fire deler; i sør et tømret fjøs, i midten en låve i bindingsverk, i nord en tømret stall samt vedskjul. Alt tømmeret i driftsbygningen er utført med kamnov. Denne laftetypen kom i bruk på 1800-tallet. Alle sperreender på takkonstruksjonen har en utførelse som er typisk for sveitserstilen. Dette tyder på at driftsbygningen er oppført en gang i andre halvdel av 1800-tallet.

Figur 4-6 Driftsbygning sett fra vest. Fjøset i front, låve og stall.

Figur 4-7 Driftsbygningen. Vedskjul, stall, låve og fjøs

Verdi

Kulturmiljøet har stor tidsdybde der bygninger og kulturminner til sammen formidler jordbrukshistorie fra førhistorisk tid og frem til i dag. Bygningsmiljøet representerer bygninger som har vært vanlige, men spesielt våningshuset på Taraldrud er i dag sjeldent, særlig i en så vidt lite endret form. Kulturmiljøet vurderes å ha samlet **middels-stor verdi**.

4.2 Kulturmiljø 2 Krigsminne

Øst for tunet på gården ligger restene av en gammel jordkjeller/potetkjeller. Jordkjellerens opphav henger sammen med gården og dens funksjon som forrådsrom, men i den sammenheng er den kun en ruin. Kjellerens verdi ligger i dens historie som krigsminne og den er derfor skilt ut som eget miljø.

Beskrivelse

Under 2. Verdenskrig ble det i forbindelse med flydropp til motstandsbevegelsen lagret våpen og annet materiell i denne jordkjelleren.

Figur 4-8 Jordkjeller

Figur 4-9 Minnesmerke

Restene av kjelleren er en jordvoll med åpning mot sør-sørvest. I bakkanten i nord-nordøst går vollen i ett med terrenget. Sørøst for potetkjelleren er det på en bergknaus reist en bauta med en minneplakett hvor det fortelles at Milorg hadde våpenlager her.

Verdi

Fysiske rester etter krigens kulturminner- især rester fra motstandsbevegelsens aktivitet er sjelden å finne intakt. Kulturmiljøet vurderes samlet å ha **middels verdi**.

4.3 Kulturmiljø 3 Taraldrudhytta

Helt sør i planområdet ligger husmannsplassen Taraldrudhytta.

Beskrivelse

Tunet består av fire bygninger.

Figur 4-10 Bolig

Figur 4-11 Sidebygning

Figur 4-12 Uthus/garasje

Figur 4-13 Driftsbygning

Våningshuset er av nyere dato, mens uthus/garasje og en sidebygning antagelig er oppført like etter krigen, muligens i sammenheng med at plassen ble frikjøpt.

Av gamle bygninger gjenstår bare driftsbygningen som antas å være fra rundt 1800. Det er skåret ut store hull i tømmeret i bygningen, og konstruksjonen er langt på vei ødelagt.

Verdi

Kulturhistorisk verdi er først og fremst knyttet til stedets identitet som husmannsplass under Taraldrud, og sammenhengen mellom gård og plass. Kulturmiljøet vurderes samlet til **liten verdi**.

4.4 Kulturmiljø 4 Dyrkingsspor

Kulturmiljøet ligger øst for E6, helt syd i planområdet i område hvor det i dag er skog.

Beskrivelse

Kulturmiljøet består av små åkerteiger og rydningsrøyser fra førhistorisk tid i et felt øst for E6. Kulturmiljøet var opprinnelig en del av jordeiendommen til Taraldrud gård, men sammenhengen med gården og kulturmiljø 1 brytes av E6.

Verdi

Kulturmiljøet vurderes samlet til **liten-middels verdi**.

4.5 Kulturmiljø 5 Veifar

Beskrivelse

Kulturmiljøet ligger øst for E6 og består av et gammelt veifar i form av en hulvei fra førhistorisk tid. Hulveien er en del av et lengre veifar som gikk over Taraldrud og videre nordover mot gårdene Åsland og Myrer. Veifaret er tegnet inn på kart fra 1800-tallet (1802 og 1885).

Verdi

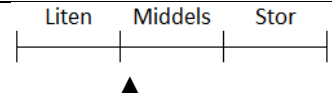
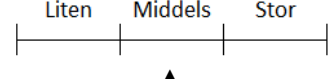
Hulveien er automatisk fredet og forteller om ferdsel mellom gårder og kirkesteder i forhistorisk tid. Miljøet ligger i tilnærmet opprinnelig kontekst, men veienes sammenheng med Taraldrud og andre gårder og husmannsplasser er i dag brutt av E6 og utbygde områder.

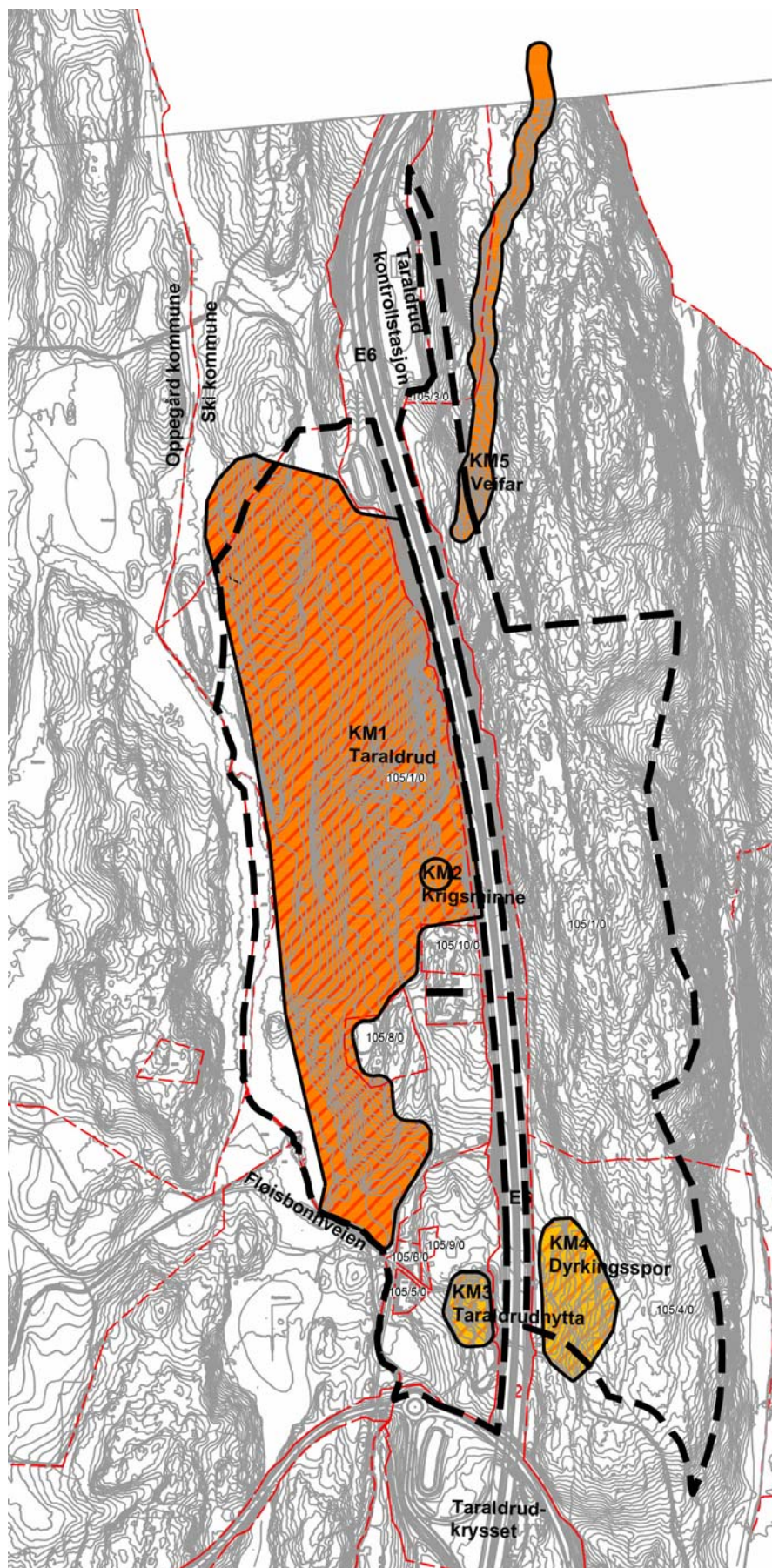
Kulturmiljøet vurderes samlet å ha **middels verdi**.

4.6 Samlet verdivurdering

Tabell 1. Samlet oversikt over verdisetting av kulturmiljøene.

Kulturmiljø	Begrunnelse	Verdi
KM1 Taraldrud	Helhetlig kulturmiljø med stor tidsdybde, der bygningene i tunet ligger i opprinnelig sammenheng med få nye inngrep rundt.	
KM2 Krigsminne	Et av få fysiske minner etter motstandsbevegelsens innsats og flydropp under krigen.	
KM3 Taraldrudhytta	Identitetsverdi knyttet til gårdshistorien som husmannsplass under Taraldrud. Kun ett gjenværende gammelt bygg i dårlig stand.	

KM5 Dyrkingsspor	Åkerteiger og rydningsrøyser fra forhistorisk tid, men sammenheng med gården og kulturlandskap er brutt av E6	
KM4 Veifar	Representative for epoken og ligger i opprinnelig kontekst	

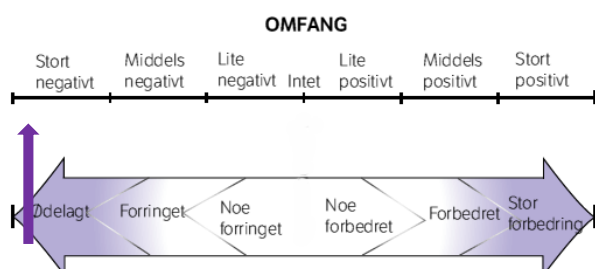
Figur 4-14 Verdikart kulturmiljø

5 OMFANG OG KONSEKVENSVURDERING

5.1 KM1 Taraldrud

Planen medfører riving av alle bygg i tunet på Taraldrud, samt fjerning av en stor del av de automatisk fredete kulturminnene. Kulturmiljøet vil bli ødelagt.

Omfang vurderes til stort negativt.

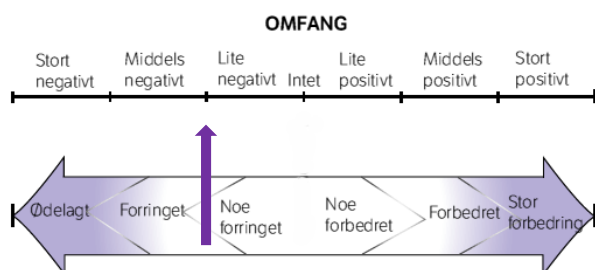

Middels-stor verdi kombinert med stort negativt omfang gir **stor negativ konsekvens (---)**

5.2 KM2 Krigsminne

Potetkjelleren blir bevart på nåværende plass, men mister kulturhistorisk kontekst og sammenheng med gården. Miljøet rundt endres.

Omfanget vurderes til lite-middels negativt.

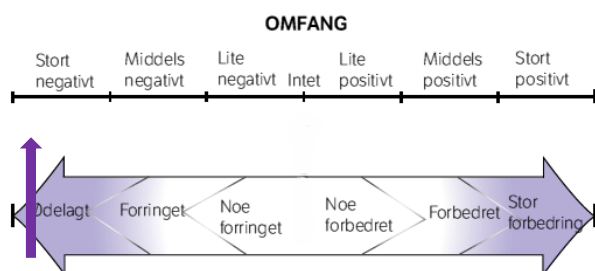

Middels verdi sammenholdt med lite-middels negativt omfang gir **liten-middels negativ konsekvens (-/-)**.

5.3 KM3 Taraldrudhytta

Planen medfører riving av byggene. Kulturmiljøet vil bli ødelagt.

Omfang vurderes til stort negativt.

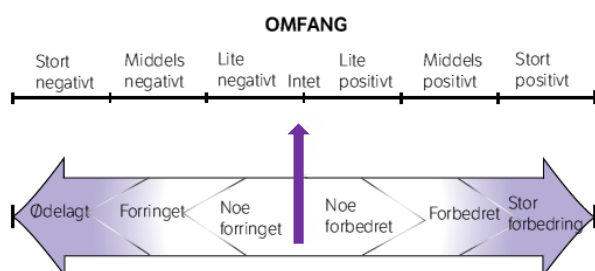

Liten verdi kombinert med stort negativt omfang gir **liten-middels negativ konsekvens (-/--)**

5.4 KM4 Dyrkingsspor

Deler av kulturmiljøet ligger innenfor planavgrensning, deler ligger utenfor. Området vil fortsatt være naturområde (øvingsområde). Det er ikke planlagt inngrep i eller i nærheten av kulturmiljøet.

Omfang vurderes til intet.

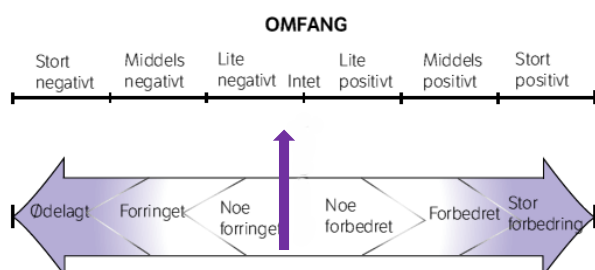

Middels verdi kombinert med intet omfang gir **ubetydelig konsekvens (0)**.

5.5 KM5 Veifar

Hoveddelen av kulturmiljøet ligger utenfor planområdet. Skogsbilveien vest for kulturmiljøet skal oppgraderes til kjørevei. Dette vil føre til at veifaret blir noe kortet inn. Totalt sett utgjør dette en liten del av strekket. Tiltaket fører til at kulturmiljøet blir noe forringet.

Omfang vurderes til lite negativt.

Middels verdi kombinert med lite negativt omfang gir **liten negativ konsekvens (-)**.

5.6 Oppsummering konsekvens

Tabell 2. Oppsummering konsekvens.

Kulturmiljø	Konsekvens
KM1 Taraldrud	(---)
KM2 Krigsminne	(-/--)
KM3 Taraldrudhytta	(-/--)
KM4 Dyrkingsspor	(0)
KM5 Veifar	(-)

Samlet	(--/---)
---------------	-----------------

Samlet vurderes planen å ha middels-stor negativ konsekvens for kulturminner og kulturmiljø.

6 AVBØTENDE TILTAK

Våningshus og stabbur på Taraldrud er bygg i relativt god teknisk stand og med fortsatt bruksverdi. Selv om byggene ikke lenger vil kunne stå i en opprinnelig kontekst, har byggene referanseverdi og kildeverdi og burde kunne ivaretas som kulturminner i en ny sammenheng. Byggene bør, dersom de ikke kan ivaretas på opprinnelig sted, flyttes og gjenbrukes på ny plass.

Verdien av Taraldrudhytta ligger mye i identiteten som husmannsplass. Som avbøtende tiltak foreslås det at man ved riving av låven sørger for at tuftene etter denne blir liggende, slik at det for ettertiden er lett å oppfatte hvor plassen en gang lå. Skilt ved Taraldrudhytta med informasjon om husmannsplassen Taraldrudhytta og gården Taraldrud ville også være et avbøtende tiltak.

Det bør vurderes om man kan unngå inngrep i den automatisk fredete hulvegen (KM5) i forbindelse med oppgradering av skogsbilvei.

7 KILDER

Østlid, Martin: «Kråkstad en bygdebok», Komiteen 1934

Schou, Terje: «Skis og Kråkstads historie. 2: Ski og Kråkstad inntil omkring 1500 Middelalderen fra nyryddingstid til ødegårdstid» Ski kommune, 1990

Akershus fylkeskommune, Kulturlandskap i Follo, 2008

Akershus fylkeskommune, Registreringsrapport Politiets nasjonale beredskapssenter (S.nr 16/6089), 2017

Astrid Storøy og Kjell Arne Valvik: «E6 Manglerudprosjektet, Detaljreguleringsplan med KU - Temarapport kulturmiljø», Asplan Viak 2017

Nettbaserte kilder:

<http://www.skislekt.no/Gaarder.htm> om gårder i Ski og Kråkstad

Riksantikvarens kulturminnedatabase «Askeladden» - www.askeladden.ra.no